

Aras Ergüneş: Tarih, deneyim ve bellek: Bardizag

Posted on 17/05/2015

Walter Benjamin aktarılan deneyim ile yaşanmış deneyim arasında yapmış olduğu ayırmadan yola çıkarak, modernitenin nihai galibiyetini belirleyen, günümüz bireyselci toplumunda aktarılan deneyimin çöküşü olduğunu söyler. Bu çöküş Benjamin'e göre en açık ifadesini Birinci Dünya Savaşı'nda bulur. Birinci Dünya Savaşı'nı takip eden, soykırımlar ve etnik temizlikler uzun ve çileli 20.yy'ın yaşanmış deneyimine travmalar biçiminde damga vursa da, aktarılan deneyimin yitimi, bu travmaların gündelik yaşamın bilgisi olarak yeni kuşaklara aktarılmasını olanaksız kılmıştır. Benjamin ilk travmatik deneyim olarak gördüğü Birinci Dünya Savaşı ile eşzamanlı gerçekleşen Ermeni Soykırımı'ndan haberdar mıydı? Bu sorunun yanıtını bilemesek de Benjamin, aktarılamayan deneyim nedeniyle, deneyimin gölgeleri üzerinden kendi travmatik tarihini kurmak zorunda bırakılan tüm ezilmiş halkları, hakim söylemin sunduğu çarpık gerçeklikler yerine, tarihin içerisindeki çatlaklardan sızan küçük anlatıları aktararak "tarihin havını tersine tarama"ya1 çağırır.

İnkarı ve travmayı aşmak ancak egemen tarihyazımının dışarıda bıraktığı Ermeni halkının hikayelerini aktaran kaynaklar ile mümkündür. Çünkü egemen söylem, daima kendi devasa anlatısını üretmeye devam edecek ve kendini daima tarihsel bir norm olarak dayatacaktır. Egemen söylemin devam eden hegemonyasına bir örnek de önemli Ermeni yerleşimlerinin bulunduğu İzmit şehrinin

tarihyazımından verilebilir. Yakın zamanda Kocaeli Büyükşehir Belediyesi sponsorluğunda

düzenlenen, tam 36 oturumluk Kocaeli Tarihi Sempozyumu'nda (2) aşağıda bahsedeceğimiz Mkhalian ve Bedikian gibi isimlerin adı dahi anılmazken, Ermeninin adı da ancak, alışkın olduğumuz üzere "tehcir sırasında Türklere zulmeden" dış mihrak olarak anılır.(3) İşte "tarihin havını tersine taramak", Mkhalian ve Bedikian gibi soykırım tanıklarının gündelik yaşam deneyimi içerisinden aktardıkları anlatılarını şimdiye musallat ederek mümkün olabilir. Çünkü istatistiğe ya da enformasyona dayalı bilgi uçucu ve aktarımı güç bir etkiye sahiptir, oysa gündelik yaşam deneyimi içerisinden damıtılmış aktarılan deneyimin bilgisi kolay kolay tükenmeyen ve kuşaklar sonrasına bile etkisini ulaştırabilen bir imkanı taşır. Bu nedenle bu yazıda İstanbul'un yanı başında bir Ermeni yerleşimi olan ve ihtivası bakımından diğer taşra yerleşimlerinden farklı özellikler taşıyan Bardizag'ı (günümüzde Bahçecik) anlatmaya çalışacağız. İzmit bir sancak olarak, İstanbul'un Anadolu yakasından Yalova'ya kadar geniş bir bölgeyi kapsar. Bölgedeki başlıca Ermeni yerleşim yerleri: İzmit Merkez, Ovajik, Bardizag, Armaş, Sapanja, Hendek, Adabazar, Geyve, Fındıklı, Ferizli ve Yalova'dır. Ermeniler özellikle Osmanlı'da devşirme yönteminin uygulanmaya başlandığı 14.yy'dan itibaren İstanbul'a yakınlığı nedeniyle İzmit Sancağı'na göç etmeye başlamışlardır.(4) Mkhalian, Pertev Paşa onuruna Mimar Sinan'a yaptırılan günümüzde "Yeni Cuma Cami" olarak anılan caminin yapımı için de 16.yy'da Elazığ Palu'dan pekçok Ermeni taş ustasının İzmit Karabaş mahallesine göç ettiğini belirtmektedir.(5) 16.yy'da başlayan Celali Ayaklanmaları sonrasında ise III. Mehmet tarafından Sivas'ın Bardizag köyünden İzmit bölgesine getirilen Ermeniler, İzmit Merkez'in 20km güneyindeki bölgede kendileri için yeni bir yaşam kurmuş ve bölgeye de kendi köylerinin ismini vermişlerdir. Bardizagli Ermeniler 1915'e kadar imar faaliyetleri dışında matbaacılık ve ipekböcekçiliği (2 adet ipekböceği fabrikası), mesleklerini icra etmişlerdir. Ermeniler zaman içerisinde bölgeyi, sahip oldukları okullar (Ermeni Katolik Mıkhitaryan mektebi, 19.yy'da Amerikan Misyonu tarafından kurulmuş olan Bithynia Amerikan Koleji ve 6 adet Ermeni Apostolik okulu. Okulların tamamı 19.yy'da kurulmuştur) (6), kültürel üretimleri (Panper Bardizagyan [Bardizag Habercisi] - haftalık dergi, 1847, Bardizag - dergi, 1908, Gşir [terazi] - mizah dergisi, 1908, Kişer [gece] - edebiyat gazetesi, 1908-10, Bardizag - Bardizag yüksek okul mezunları dergisi, 1909-1914, Paros [fener] - dergi, 1910-12, Meğu [arı] - haftalık gazete, 1911-14, Baykar [mücadele] -

onbeş günlük dergi, 1912-14, Tohafı [Zarmanalı] - Ermeni harfli Türkçe mizah dergisi, 1867'den önce) (7) ve sahip oldukları demografik özelliklerle farklı bir örnek haline getirmişlerdir. (Mkhalian'ın verdiği rakamlara göre Bardizag'ta 6 kilise -4 Apostolik, 1 Evanjelik, 1 Katolik- yer almaktadır ve 20.yy'ın başında nüfusu yaklaşık 10.000 kişidir. Bunların 9.000 kadarı Ermeni Apostolik, kalanlar ise Evanjelik ve Katoliktir. Aynı tarihlerde İzmit Merkezin toplam nüfusunun 12.000, Ermeni nüfusunun ise 4.635 olduğunu hatırlatalım8). Bardizag tamamı Ermeni nüfusa sahip ve diğer etnik halklarla ilişkisi yok denecek kadar kısıtlı olan bir yerleşim yeri olarak genel geçer Anadolu Ermeni köyü algısının dışında bir örnektir. İnsanlar Türkçe konuşmazlar ve konuştukları Ermenice de İstanbul Ermenicesinden farklı bir Sivas Ermenicesi diyalektidir. Bunun dışında 1912 yılına kadar kendilerine ait özerk bir yönetimleri ve belediye başkanları (Hagop Der Hagopian) vardır.

BARDİZAG'DAN DEYREZOR'A

Mkhalian'ın aktarımına göre 1914'te Osmanlı'nın savaşa dahil olması ile birlikte öncelikle bin kadar Ermeni genç erkek silahsız olarak askere alınır. Oysa askere alınan gençler, pek çok kere askerden muafiyet için devlete muafiyet vergisi ödemişlerdir. 1915 yılının Temmuz ayında ise herkesin savunma amaçlı bulundurduğu silah ve mühimmatına ordu el koymuştu. El konulan tüm mühimmat hükümet tarafından Müslüman ahaliye dağıtılmış ve Mkhalian'ın bashe bozouk olarak ifade ettiği kontrgerilla bir topluluk daha sonra bölgede yağmalanan tüm malların tanzimini yapacak olan Ali Şuhuri önderliğinde beldeye girerek, geriye kalan dini önder, belediye başkanı ve ileri gelen yaşlı Ermenileri hükümet binasına toplamıştı. Okulların çevresine sarılarak okul müdürleri bölgeyi denetime gelen İttihat Terakki delegesi İbrahim Bey'in emriyle falakaya yatırılmış ancak tüm aramalara karşın okullarda mühimmata rastlanmamıştır. Mkhalian'ın birebir yaşadığı bu sürecin sonunda Ağustos ayının 13'ünde 8000 Ermeni, Bilecik, Eskişehir ve Konya üzerinden Deyrezor'a kadar sürecek olan ölüm yolculuğuna çıkarılmıştır.

Bardizag'a 1918'de kısmi geri dönüşler yaşansa da 1922-23 döneminde nüfus mübadelesi ile Yunanistan'dan bölgeye yerleştirilen Türklerle birlikte kalan Ermeniler de Bardizag'ı terk etmek zorunda kalmışlardır. 1922 yılındaki yıkımlarla Bardizag'da Ermenilere ait izlerin silinmesine fiziksel olarak başlanmıştır ve yerleşimin gerçek tarihinin üstü örtülerek sürmüştür. Bugün Bahçecik olarak anılan bölgede Ermenilerden geriye yalnızca Amerikan Koleji'nin şapel binası ve Ermenice kabartmaları kırılarak silinmeye çalışılan birkaç mezar taşı kalmıştır. Benjamin'in 'tarihin havını tersine tarama' çağrısı, bugün, hiç şüphesiz en çok 20.yy'ın ilk soykırımına maruz kalan Ermeni halkını ilgilendirmektedir.

Aras ERGÜNEŞ, Kocaeli Üni. Felsefe Bölümü, Doktora

Dipnotlar:

- 1) Walter Benjamin, Son Bakışta Aşk, çev. Nurdan Gürbilek, (İstanbul: Metis Yayınları, 2001), s.43
- 2) <http://www.karamurselalpsempozyumu.com/programlar.pdf>
- 3) <http://www.kocaeli.bel.tr/icerik/izmit%E2%80%99te-ermeni-ve-karamursel%E2%80%99de-yunan-zulmu/36/32547>
- 4) R. G. Hovannisian ve Armen Manuk Khaloyan, "The Armenian Communities of Asia Minor: A Pictorial Essay," içinde The Armenian Communities of Asia Minor, ed. R. G. Hovannisian (Costa Mesa, CA: Mazda Publishers, 2014), ss. 9-88.
- 5) Krikor Mkhalian, Bardizag and Its People, çev. Ara Stepan Melkonian, (Londra: Gomidas Enstitüsü, 2014)
- 6) Erman Ohanian, Bardizag - Tıbrotsner, tarafından yayınlanacak olan Bardizag okulları hakkında makale çalışması.
- 7) Zakarya Mildanoğlu, Ermenice Süreli Yayınlar 1794 - 2000, (İstanbul: Aras Yayıncılık, 2014)
- 8) Raymond Kevorkian, Ermeni Soykırımı, çev. Ayşen Taşkent Ekmekci, (İstanbul: İletişim

Yayınları, 2015)

Kaynak: evrensel.net